

Ortaöğretim 9. ve 10. Sınıf Biyoloji Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler

Prof. Dr. Esra Özay Köse^{1*}
Doç. Dr. Şeyda Gül²

Geliş tarihi: 21.10.2019
Kabul tarihi: 06.12.2019

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: 6 Sayfa: 35-45
Yıl: 2020 Dönem: Kış

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 13%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Atatürk Üniversitesi, Türkiye,
esraozay@atauni.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-9085-7478

² Atatürk Üniversitesi, Türkiye,
seydagul@atauni.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-4005-2158

* Sorumlu yazar

ÖZ

Değerler, insanları ve durumları analiz etmede kullandıkları istenilen davranışları ve yaşam biçimlerini ifade eden doğru karar vermede fertlere yardımcı olan temel ölçütler şeklinde ifade edilmektedir. Burada en önemli görevlerden biri eğitim kurumlarına düşmekte olup okullarda verilen değerler eğitimi önem arz etmektedir. Okullar müfredatta net bir şekilde belirtilen veya örtük olan değerleri kazandırmak, öğrencileri istenilen değerler konusunda yetiştirmek, görevini üstlenmiştir. Programlarda yer alan kazanımların öğrencilere verilmesinde çoğunlukla kullanılan araç ders kitapları olduğundan önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bundan dolayı değerlerin ders kitaplarında ne kadar ve nasıl bulunduğu önemli bir husustur. Bu çalışmada MEB tarafından kabul edilen 9. ve 10. sınıf biyoloji ders kitaplarında değerlere yer verilme durumunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu çalışmanın veri kaynağını MEB tarafından 2018–2019 eğitim-öğretim yılında ortaöğretim okullarına ücretsiz dağıtılan birer adet 9 ve 10. sınıf biyoloji ders kitabı oluşturmaktadır. Kitaplarda 3 ayrı üniteye yer alan metinler incelemeye alınmış, bu bölümlerde değinilen değerler tespit edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz yapılmıştır. Betimsel analiz için MEB tarafından belirlenen değerler kullanılmıştır. Sonra kitaplar cümle cümle okunarak ilgili değerlerin bulunma sıklığına bakılmıştır. 9 ve 10. sınıf biyoloji ders kitaplarında yer alan metinler incelenerek elde edilen analizler sonucu metinlerde, sorumluluk, sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma, yardımlaşma, fedakarlık, merhamet, temizlik, kültürel mirasa sahip çıkma, estetik duyguların geliştirilmesi, empati, dostluk, doğruluk, dürüstlük, adalet, çalışkanlık, paylaşımcı olmak, iyilik yapmak değerleri tespit edilmiştir. Fakat bu değerlerden yardımlaşma ve sevgi hariç diğerlerine direk olarak metinlerde değinilmemiş olup cümlelerin verdiği anlamdan bu değerlere vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Biyoloji, Değerler, Değerler Eğitimi, Ders Kitabı

Values Found in Secondary 9th and 10th Grade Biology Textbooks

Prof. Dr. Esra Özay Köse^{1*}
Assoc. Prof. Dr. Şeyda Gül²

First received: 21.10.2019

Accepted: 06.12.2019

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: 6 **Pages:** 35-45

Year: 2020 **Session:** Winter

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 13%

¹Atatürk University, Turkey,
esraozay@atauni.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-9085-7478

²Atatürk University, Turkey,
seydagul@atauni.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-4005-2158

* Corresponding Author

ABSTRACT

Values are expressed as basic criteria that help individuals make the right decision, which expresses the desired behaviors and lifestyles they use to analyze people and situations. One of the most important tasks here falls to educational institutions and values education given in schools is important. Schools undertake the task of gaining values that are clearly or implicit in the curriculum, educating students about desired values. It can be said that the textbooks have an important role in providing the gains in the programs to students. Therefore, how and how values are found in textbooks is an important issue. In this research, it was aimed to determine the status of values in the 9th and 10th grade biology textbooks accepted by the Ministry of National Education. In the research, document analysis which is one of the qualitative research methods was used. The data source of this study consists of a 9th and 10th grade biology textbook which are distributed free of charge to secondary schools in 2018-2019 academic year. The texts in three different units were examined and the values mentioned in these sections were determined. Descriptive analysis was used for data analysis. For descriptive analysis, the values determined by Ministry of Education were determined. Then these values in the books were searched by reading the sentence by sentence. Responsibility, fondness, respect, tolerance, solidarity, cooperative, sacrifice, compassion, cleanliness, compassion, cultural heritage, development of aesthetic feelings, empathy, friendship, honesty, honesty, justice, diligence, to be sharing, to do good values have been determined. However, these values are not mentioned directly in the texts except for cooperative and fondness, and it is understood that these values are emphasized from the meaning given by the sentence.

Keywords: Biology, Values, Values Education, Textbook

GİRİŞ

Her toplumda eğitimin temel işlevlerinden birisi, değerlerin ve kültürün gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır. Öyleyse eğitim, yalnızca bilişsel bilginin ve psikomotor becerilerin kazandırıldığı bir saha değil, kültürel ve ahlaki değerler gibi duyuşsal becerilerin de kazandırıldığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Cihan, 2014) ki son yıllarda değer kavramı üzerinde bir ortak fikir olduğu görülmektedir. Değer kavramı farklı kelimelerle anlatılsa da ifade edilenlerin aslında benzer görüşler olduğu söylenebilir.

Değerler, insanları ve durumları analiz etmede kullandıkları istenilen davranışları ve yaşam biçimlerini ifade eden doğru karar vermede fertlere yardımcı olan temel ölçütler şeklinde ifade edilmektedir (İmamoğlu, Karakitapoğlu ve Aygün, 1999). Değer, bir toplumun varlığını devam ettirmek için insanların çoğu tarafından doğru kabul edilen ahlaki inançlara denir (Kızılçelik ve Erjem, 1994, s. 99). Bunlar, insanların kişisel tercihleri olmayıp, toplumun kabul ettiği, herkes için kabul edilir ve geçerliliği olan ilkelerdir (Silah, 2000). Bireylerin taşıdığı üstün özellikler olarak ifade edilen değerler, bunların herhangi bir vaka karşısında gösterdikleri duyarlılıklarıdır (Yaman, 2012).

Özkan (2010) ilköğretim ders kitaplarındaki himayeci değerleri incelediği çalışmasında değerleri trafikteki işaretlere benzetmiştir. Trafik işaretlerinin önemi trafikte ne ise değerlerin de toplumdaki rolü odur. Gerekli yere gerekli trafik işaretlerinin konulması trafikte rahat ve güvenli yolculuk sağlayabilmektedir. Değerlerin toplum ve bireyler için önemi de bu olaya benzetilmektedir.

Burada en önemli görevlerden biri eğitim kurumlarına düşmekte olup okullarda verilen değerler eğitimi önem arz etmektedir (Akkiprik, 2007). Okullar müfredatta net bir şekilde belirtilen veya örtük olan değerleri kazandırmak, öğrencileri istenilen değerler konusunda yetiştirmek, görevini üstlenmiştir (Akbaş, 2004). Okullar öğrencileri bütünsel gelişim açısından ele almakta olup bu gelişim içerisine zihinsel/bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişim girmektedir. Bilişsel gelişim zihindeki bilgilerle, duygusal gelişim duygularla, psikomotor gelişim ise insanın bedensel hareketleri ile ilgilidir. Ancak okullar sanki sadece bilişsel gelişim sağlıyormuş gibi bir algı oluşmaktadır ki okullar öğrencileri sadece zihinsel alanda değil ahlaki ve psikomotor sahalarda da yetiştirebilmelidir. Nitekim MEB TTKB, 2010 yılında tüm ilk ve ortaöğretim okullarına bu konuda bir genelge yollamış ve “Eğitim sistemimiz öğrencilerimize; bilgi, beceri, tutum kazandırmanın yanında onların dengeli, sağlıklı gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, temel ve insani değerleri kazanmış iyi insan, iyi vatandaş, olarak yetişmelerini sağlamak görevini üstlenmiştir. Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan, risk ve tehditlerden koruyan ahlaki, insani, sosyal, manevi değerlerimizin tüm bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimidir. Bu kazanımlarımızın öğrencilerimize aktarılması da değerler eğitimi oluşturmaktadır” şeklinde değerler eğitimine önem vermiştir (TTKB, 2010).

Programlarda yer alan kazanımların öğrencilere verilmesinde çoğunlukla kullanılan araç ders kitapları (Kılıç ve Seven, 2002) olduğundan önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bundan dolayı değerlerin ders kitaplarında ne kadar ve nasıl bulunduğu önemli bir husustur.

18. Milli Eğitim Şurasında MEB tarafından kaydedilen değerler: Sevgi, Nazik olmak, Sorumluluk, Hoşgörü, Saygı, Özgüven, Adil olma, Empati, Liderlik, Cesaret, Dostluk, Yardımlaşma, Temizlik, Dürüstlük, Vatanseverlik, Doğruluk, Aile birliğine önem verme, Dayanışma, Bağımsız ve özgür düşünebilme, İyimsizlik, Estetik duyguların geliştirilmesi, İyilik yapmak, Paylaşımca olmak, Şefkat/merhamet, Misafirperverlik, Selamlaşma, Alçakgönüllülük, Çalışkanlık, Kültürel mirasa sahip çıkma, Fedakârlıktır (MEB, 2010). MEB öğretim perspektiflerinde değerler olarak yer alan “kök değerler” ise şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik (MEB, 2018).

Bu değerler, okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim okullarında bulunan “değerler eğitimi komisyonu” ile yürütülmektedir. Öğrencilere bu değerlerin öğretilmesi doğrudan ve örtük programların birlikte işleyişi ile verilmesi gerekmektedir. (Akbaş, 2010). Türkiye’de değerler eğitimi kimi zaman bağımsız bir ders olarak, bazen de başka derslerin içerisinde verilmeye çalışılmıştır. Yani değerler tüm derslerin programlarında yer alan bir konudur. Öğretim programlarına bakıldığında değerler eğitiminin; başta

Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Türkçe, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ile verildiği tespit edilmiştir (Aydın ve Akyol Gürler, 2012). 2018 yılı biyoloji dersi öğretim programına bakıldığında ise yukarıda bahsedilen kök değerler genel öğretim programı değerleri olarak verilmektedir. ‘Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır’ şeklindeki ifade ile değer eğitiminin önemi vurgulanmıştır. (MEB, 2018).

Alan yazın incelemesine göre Türkçe ders kitaplarındaki değerler ile ilgili çalışmaların daha çok yer aldığı görülmektedir (Karagöz, 2009; Yaman, Taflan ve Çolak, 2009; Akyol, 2010). Aynı şekilde Sosyal Bilgiler dersinde de ilgili çalışmaların çok sayıda yapıldığı görülmektedir (Baydar, 2009; Kan, 2010; Aladağ, 2012; Gömleksiz ve Cüro, 2010; Kuş, Merey ve Karatekin, 2013).

Ancak değer eğitimi sadece sosyal bilgiler ve türkçe dersi ile yapıldığını söylemek doğru bir düşünce olmaz. Çünkü MEB için, örgün eğitimde müfredat bir bütün olarak kabul edilir. Bu bağlamda değer eğitiminin biyoloji dersinde de özel bir öneme sahip olduğu düşünülebilir ki biyoloji ders programı dosyasında genel MEB öğretim amaçlarında bu kök değerler belirtilmiştir (MEB, 2018). Ancak, biyoloji dersi öğretim programının özel amaçlarına bakıldığında öğrencilere kazandırılması düşünülen değerlerin açık bir şekilde verilmediği, bunun için belirli bir zaman ayrılmadığı, değerlerin örtük bir şekilde yer aldığı görülmektedir.

Ayrıca, alan yazında yapılan bu çalışmaların çoğunun ilköğretime yönelik olması değerler eğitiminin ortaöğretim öğrencileri için önemini gösterememektedir. Yazıcı (2012)’ya göre ülkemizde devamlı artan ve toplumsal huzuru bozan birçok vaka görülmektedir. Bu olayların geniş bir kısmı ergenlik çağındaki öğrencilerin yaşlarından temel alan tercihlerinden ve moda dedikleri olgunun yönlendirmelerinden oluşmaktadır. Bu duruma, sosyal medya ve öğrencilerin sosyal çevresi de katılmaktadır. Böylece evrensel değerler öğrencilerin günlük yaşamlarında önemsizleşmiş, maddi çıkarımı düşünen, kötü alışkanlıklar edinen bir gençlik oluşmaya başlamıştır. Bu değer yozlaşmasının çözümü eğitim alanında aranmalı ve toplumun düzenini sağlama görevi olan değer kavramının önemi ortaöğretim düzeyinde yapılan çalışmalarla da gözden geçirilmelidir.

Tüm bu nedenlerden yola çıkarak, bu çalışmada MEB tarafından kabul edilen 9. ve 10. sınıf biyoloji ders kitaplarında değerlere yer verilme durumunun belirlenmesi ve bu alandaki boşluğa dikkat çekilmek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma da nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına doküman incelemesi denilmektedir. Araştırma yapılan alanla ilgili pek çok bilgi görüşme ve gözlem yapmaya gerek kalmaksızın belge inceleme yoluyla elde edilebilir. Bu sayede araştırmacı zaman ve kaynak tasarrufu sağlamış olur (Karataş, 2015).

Örnekleme

Bu çalışmada veri kaynağı olarak MEB tarafından kabul edilip 2018–2019 eğitim-öğretim yılında ortaöğretim okullarına ücretsiz dağıtılan iki yayınevine ait 9. sınıf biyoloji ders kitaplarından bir adeti ve yine iki yayınevine ait 10. sınıf biyoloji ders kitaplarından da bir adeti incelemeye tabi tutulmuştur. Bu kitaplar kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemine göre araştırmacıların bulunduğu yere en yakın Erzurum ili Yakutiye ilçesinde bulunan bir ortaöğretim kurumuna dağıtılan ücretsiz kitaplardan seçilmiştir. Her iki kitapta da 3 ayrı ünite içerisinde yer alan metinler incelemeye alınmış, bu metinlerde değinilen değerler tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz yapılmıştır. Betimsel analiz için önce MEB biyoloji öğretim program dosyasındaki kök değerler belirlenmiş ancak analiz sonucunda bunların dışında başka değerler de tespit edildiğinden daha geniş kapsamlı olması açısından MEB değerler eğitimi yönügesinde kaydedilen değerler kullanılmıştır (MEB, 2010). Bunlar: Sevgi, Nazik olmak, Sorumluluk, Hoşgörü, Saygı, Özgüven, Adil olma, Empati, Liderlik, Cesaret, Dostluk, Yardımlaşma, Temizlik, Dürüstlük,

Vatanseverlik, Doğruluk, Aile birliğine önem verme, Dayanışma, Bağımsız ve özgür düşünebilme, İyimeserlik, Estetik duyguların geliştirilmesi, İyilik yapmak, Paylaşımçı olmak, Şefkat/merhamet, Misafirperverlik, Selamlaşma, Alçakgönüllülük, Çalışkanlık, Kültürel mirasa sahip çıkma, Fedakârlıktır. Analiz esnasında ilgili kitaplar cümle cümle okunarak belirlenen değerlerin sıklığına bakılmıştır. Analize her bir cümle içindeki, değerlere karşılık gelen sözcükler, belirtilen değerleri açıklayan ifadeler ya da doğrudan veya örtük anlamı veren cümleler alınmıştır. Veri analizinde güvenilirliği sağlamak için iki araştırmacı kitapları ayrı ayrı incelemişlerdir. Araştırmacılar arasındaki güvenilirliği test etmek için; Güvenirlik= (Uzlaşma Sayısı) / (Uzlaşma + Uzlaşmama Sayısı) (Tavşancıl ve Aslan, 2001) formülü kullanılmış ve güvenirlüğün %96 çıktığı görülmüştür. Uzlaşma göstermeyen veriler tartışılarak tekrar gözden geçirilip ortak karara varılmıştır. Elde edilen veriler tablolar haline getirilip frekans değerleri sunulmuştur.

BULGULAR

Elde edilen bulgular tablolaştırılıp ders kitaplarındaki ünite ve bölüm sırasına göre sunulmuştur:

Her biri iki bölümden oluşan ve 3 üniteden oluşan 9. sınıf ders kitabında yer alan değerler Tablo.1’de verilmiştir.

Tablo.1. 9. Sınıf biyoloji ders kitabında yer alan değerler

DEĞERLER	ÜNİTELER						FREKANS
	Yaşam bilimi biyoloji		Hücre		Canlılar dünyası		
	BÖLÜMLER						
	Biyoloji ve canlıların ortak özellikleri	Canlıların yapısında bulunan temel bileşikler	Hücre	Hücresel yapılar ve görevleri	Canlıların çeşitliliği ve sınıflandırılması	Canlı âlemleri ve özellikleri	
Sevgi	++				+	+	4
Sorumluluk	++	+++				++	7
Saygı	++				+	+	4
Hoşgörü	++				+	+	4
Adil olma		+					1
Dostluk					+		1
Yardımlaşma	+	+			+	+	4
Dayanışma	+	++	+		+	+	6
Temizlik	+					+	2
Doğruluk/dürüstlük			+				1
İyilik yapmak		+					1
Çalışkanlık			+				1
Paylaşımçı olmak			+				1
Merhamet	++						2

İlk ünite “yaşam bilimi biyoloji” de “biyoloji ve canlıların ortak özellikleri” bölümü olan birinci bölümde ve ikinci bölüm olan “canlıların yapısında bulunan temel bileşikler” kısmında direk değerlere değinilmemiş olmakla beraber cümle içerisinde belirtilen değerleri açıklayan ifadeler ya da doğrudan anlamı veren ifadeler bulunmaktadır. Bunlar:

-“Canlıların öğretisi olan biyoloji, insanın ruhunda köklenir. İnsanlar evlerinde hayvan besler, bahçelerinde bitki yetiştirir, her çeşit canlıya karşı yakınlık duyma ve her çeşit canlıyı merak etme

eğilimindedir. Bu insani eğilimlerin uzantısı olan biyoloji bilimi canlıları araştırır” ifadesi ile biyolojinin canlıları incelediği ve canlıların çeşitli olduğu ama birlikte yaşadıkları irdelenerek dayanışma, yardımlaşma, hoşgörü, sevgi, şefkat/ merhamet, saygı gibi değerlere değinilmiş olmaktadır.

-İlk bölümün girişinde “Gıda sıkıntısı, küresel ısınma ve buna bağlı olarak değişen iklimler, biyoçeşitlilikte azalma gibi birçok sorunun mümkün olduğunca en aza indirgenmesi için biyoloji bilimi kapsamında çeşitli çalışmalar yapılmaktadır” cümlesinden sonra bunlar için çeşitli çözümlerden bahsedilmesi ile sorumluluk, temizlik gibi değerlere değinilmiş olmaktadır.

-Biyolojik çeşitliliğin korunması kısmında “Nesli tükenme tehlikesi altında olan hayvanların hayvanat bahçelerinde ve millî parklarda korunmaya alınması...” şeklindeki ifade ile sevgi, saygı, sorumluluk, şefkat/ merhamet, hoşgörü gibi değerler vurgulanmış olmaktadır.

-Canlıların ortak özellikleri bölümünün beslenme kısmı anlatılırken “canlıların üreticiler, tüketiciler ve ayrıştırıcılar olarak yaşamaları”nın anlatılması ile dayanışma değerine vurgu yapılmıştır.

-“Suyun canlılar için önemi” konusunda yine sorumluluk değeri ortaya çıkmaktadır.

-Lipitlerden, proteinlerden ve vitaminlerden bahsedilirken “kolesterol hastalığı”na ve “protein eksikliği” kısımlarına değinilip sağlığın korunması adına kişisel sorumluluk değeri vurgulanmıştır.

-“Sağlıklı beslenmenin önemi” kısmında yine sorumluluk değerinden bahsedilip bir okuma parçasında “Uganda’da açlıkla yüz yüze olan bir çocuk” anlatılarak yardımlaşma, dayanışma, adalet, iyilik yapmak gibi değerler ortaya çıkmaktadır.

İkinci ünite “Hücre”nin ilk bölümü “hücre” kısmında ve ikinci bölüm olan “hücre yapısı ve görevleri”nde yine hiçbir değer açıkça vurgulanmamakla birlikte örtük olarak var olan değerler bulunmaktadır:

-Hücre ile ilgili bilim insanlarının icatlarından bahsedilerek çalışkanlık, paylaşımcı olmak ve ortak çalışma ürünü olarak dayanışma değeri bulunmaktadır.

-“Bilimsel yöntem” kısmı anlatılırken bir bilimsel çalışma örneğinde kontrollü deneylerde doğruluk ve dürüstlük değeri sezdirilmiştir.

Üçüncü ünite olan “canlılar dünyası”nın ilk bölümü “canlıların çeşitliliği ve sınıflandırılması”, ikinci bölümü “canlı alemleri ve özellikleri” kısımlarında yine hiçbir değer açıkça vurgulanmamakla birlikte örtük olarak bulunan değerler bulunmaktadır:

-“Canlıların çeşitliliği” kısmında “benzer türlerin bir arada yaşadıkları” anlatılırken sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma, yardımlaşma, dostluk gibi değerler sezdirilmiştir.

-“Canlılar alemi” anlatılırken “her canlının biyolojik ve ekonomik özellikleri olduğu” ve “yok olduklarında ne tür sorunlar oluşabileceği” vurgulanarak yine her bir canlıya karşı sorumluluk, sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma, yardımlaşma gibi bulunmaktadır.

- “Virüslerin ve bakterilerin yaptığı hastalıkların korunması” kısmında kişisel ve toplumsal hijyen anlatılarak temizlik, sorumluluk gibi değerlere vurgu yapılmıştır.

Toplam 6 bölüm içeren ve 3 üniteden oluşan 10. sınıf ders kitabında bulunan değerler ise Tablo.2’de verilmiştir.

Tablo.2. 10. Sınıf biyoloji ders kitabında yer alan değerler

DEĞERLER	ÜNİTELER						FREKANS
	Hücre bölünmeleri		Kalıtımın temel ilkeleri	Ekosistem ekolojisi ve güncel çevre sorunları			
	BÖLÜMLER						
	Mitoz ve eşeysiz üreme	Mayoz ve eşeyli üreme	Kalıtım ve biyolojik çeşitlilik	Ekosistem ekolojisi	Güncel çevre sorunları ve insan	Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması	
Sevgi			+	+	+	+	4
Sorumluluk	+		+	+	+	+	6
Saygı				+	+	+	3
Hoşgörü				+		+	2
Yardımlaşma			+	+	+	+	4
Dayanışma				+		+	2
Temizlik					+	+	2
İyilik yapmak			+				1
Çalışkanlık	+						1
Paylaşımçı olmak						+	1
Merhamet				+	+	+	3
Fedakarlık			+			+	2
Empati			+				1
Kültürel mirasa sahip çıkma						+	1
Estetik duyguların geliştirilmesi						+	1

İlk ünite olan “hücre bölünmeleri” ndeki “mitoz ve eşeysiz üreme” ve “mayoz ve eşeyli üreme” olan iki bölümde yine hiçbir değer açıkça vurgulanmamakla birlikte örtük olarak var olan değerler bulunmaktadır:

-İlk bölümde “Hücre bölünmesi ve kanser arasındaki bağlantı” anlatılırken “Kansere sebep olan etmenler arasında sigara, alkol, kozmetik ürünler, radyasyon, uzun süre güneş ışınlarına maruz kalmak, hava kirliliği” gibi faktörler yer almaktadır. “Kanserle mücadelede erken tanı, tedaviyi kolaylaştırır. Bu nedenle sağlık taramaları çok önemlidir” gibi ifadeler kişisel sorumluluk değerini vurgulamaktadır.

-“Mitoz ve eşeysiz üreme” bölümünde “Rejenerasyon” la ilgili bilimsel araştırmalardan bahsedilerek çalışkanlık değeri vurgulanmıştır.

İkinci ünite olan “kalıtımın temel ilkeleri” nde tek bölüm “kalıtım ve biyolojik çeşitlilik” de bazı değerler açıkça belirtilerek vurgulanmış olup yine örtük olarak var olan değerler de bulunmaktadır:

- “Kan nakli en yaygın doku naklidir. İnsanlar arasındaki yardımlaşmanın ve sevgi bağının sonucunda yapılan kan bağıışı sayesinde hastaların kan ihtiyacı karşılanmaktadır...” ifadesi yardımlaşma, fedakarlık, sevgi, sorumluluk, empati, iyilik yapmak gibi değerlere açıkça değinmiştir.

-Kalıtsal hastalıklar anlatılırken “Kalıtsal hastalıkların toplumda azaltılabilmesi için akraba evliliklerinden kaçınılmalıdır...” ifadesi yine toplumsal sorumluluk değerine vurgu yapmıştır.

Üçüncü ünite “ekosistem ekolojisi ve güncel çevre sorunları” nda “ekosistem ekolojisi”, “güncel çevre sorunları ve insan” ve “doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliğin korunması” başlıklı üç bölüm de bir

bütün olarak çevreye karşı sorumluluk, sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma, temizlik, yardımlaşma, merhamet gibi ortak değerler vurgulanmıştır.

- İlk bölümde “Ekosistem adını verdiğimiz bu yapıyı tanıdıkça doğaya zarar vermeden doğadan yararlanma yollarını daha iyi öğreneceğiz. Doğada yaşayan her türün ekosistemde bir görevinin olduğunu ve bu nedenle doğadaki denge açısından her türün önemli olduğunu kavrayacağız” ifadesi canlılara karşı sorumluluk, sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma, yardımlaşma, merhamet, temizlik gibi değerleri vurgulamaktadır.

- “Çevre sorunları” kısmında hava, su, toprak, ses kirliliği, ozon incelmeleri, sera etkisi, küresel ısınma, asit yağmurları, erozyon, orman yangınları, “biyoçeşitliliğin korunması” gibi konularda sorumluluk, kültürel mirasa sahip çıkma, paylaşımcı olmak, fedakarlık, merhamet, estetik duyguların geliştirilmesi, saygı gibi değerler vurgulanmıştır.

Biyoloji 9 ve 10. sınıf ders kitapları birlikte analiz edildiğinde bu değerlerden biyoloji ders kitaplarında yer alan metinlerde en fazla yer alan değerler, sırasıyla sorumluluk 13 metinde, sevgi, dayanışma, yardımlaşma 8 metinde, saygı 7 metinde, hoşgörü 6 metinde, merhamet 5 metinde, temizlik 4 metinde, iyilik yapmak, çalışkanlık, paylaşımcı olmak, fedakarlık 2 metinde, empati, dostluk, doğruluk/dürüstlük, estetik duyguların geliştirilmesi, adalet, kültürel değerlere sahip çıkmak 1 metinde yer alan değerlerdir (Tablo1, Tablo2). Bu değerlerden sadece sevgi ve yardımlaşma değeri kan nakli konusunda açıkça ifade edilmekle birlikte diğer değerlere karşılık gelen sözcükler, belirtilen değerleri açıklayan ifadeler şeklinde örtük olarak verilmiştir. Milli Eğitimin belirttiği özgüven, cesaret, liderlik, nazik olmak, aile birliğine önem vermek, iyimserlik, bağımsız ve özgür düşünebilme, vatanseverlik, misafirperverlik, selamlaşma, alçakgönüllülük gibi değerlere ise bu çalışmada incelenen hiçbir metinde değinilmemiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bir toplumun sağlıklı bir şekilde devamlılığını sağlayan değerler, eğitim yardımıyla aktarılır (Fırat ve Mocan, 2014). Biyoloji dersi de canlıları, yaşamı ve çevreyi konu aldığından, bu değer aktarımında önemli bir görev üstlenmektedir. İstenilen değerlere sahip öğrenciler yetiştirmek için ders kitabı önemli bir eğitim öğretim aracıdır (Ersoy ve Şahin, 2012). Bununla birlikte biyoloji dersinin hedef kitlesi ortaöğretim öğrencileri olup bunlar ergenlik dönemine girmiş öğrencilerdir. Bu öğrencilerde bir kimlik ve davranış kargaşası yaşanabilir (Hökeleli, 2002). Bu karışık evrede onların değer yargılarını oluşturmada biyoloji dersi ve kitapları da önemli bir yere sahiptir (Evin ve Kafadar, 2004; Ersoy ve Şahin, 2012). Dolayısıyla araştırmanın amacına yönelik olarak, 9 ve 10.sınıf biyoloji ders kitaplarında yer alan metinler incelenerek elde edilen analizler sonucu metinlerde, sorumluluk, sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma, yardımlaşma, fedakarlık, merhamet, temizlik, merhamet, kültürel mirasa sahip çıkma, estetik duyguların geliştirilmesi, empati, dostluk, doğruluk, dürüstlük, adalet, çalışkanlık, paylaşımcı olmak, iyilik yapmak değerleri tespit edilmiştir. Fakat bu değerlerden yardımlaşma ve sevgi hariç diğerlerine direk metinlerde değinilmemiş olup cümlelerin verdiği anlamdan bu değerlere vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca her metin kendi içerisinde ya bir değer ya da büyük bir çoğunlukla da birden fazla değer içermektedir. Ayrıca bu değerlerden biyoloji ders kitaplarında yer alan metinlerde en fazla yer alan değerler, sırasıyla sorumluluk, sevgi, yardımlaşma, dayanışma, saygı, hoşgörü, merhamet ve temizlik olarak tespit edilmiştir.

Biyoloji dersinin konu içeriği açısından incelendiğinde sorumluluk, sevgi, saygı, yardımlaşma, dayanışma, temizlik gibi değerleri içermesi beklenen durumdur. Çünkü biyoloji canlı bilimi olarak, doğaya ve canlılara karşı sorumluluk sahibi olmayı sağlayan bir derstir. Biyoloji dersi, çevrede rastlanan canlılara, duyarlı olmayı öğretip yardımlaşma kabiliyetlerini geliştirmektedir. Bugünün gençliği, yarının yetişkinleri olarak biyolojik sorunlar ve kendi vücudu ile ilgili sağlık meseleleri açısından öğrenci bireysel sorumluluğu yanında, çevreye ve diğer canlılara karşı da önemli bir sorumluluğu olduğunu bu ders ile fark etmektedir. Biyoloji dersi ile öğrencinin doğaya ilgi ve sevgisini uyandırıp öğrenciler daha gençken, doğayı paylaştıkları diğer canlı türlerine karşı sorumlu davranışı öğrenmiş olurlar. Bu açıdan bakılırsa biyoloji dersi diğer canlılara ve fertlere saygılı olmayı amaçlar (Kızıroğlu, 1988).

Alan yazında bu çalışmanın bulgularını direk tartışabileceğimiz bir araştırma ile karşılaşılmamıştır. Ancak bazı çalışmaların sonucuna göre, sorumluluk değerinin öğrencilere ders kitapları vasıtasıyla en fazla kazandırılmak istenen değerlerden biri olduğu görülmektedir (Candan ve Ergen, 2014; Aktan ve

Padem, 2011; Kuş, Merey ve Karatekin, 2013). Bundan dolayı çoğu kitapta bu değerlerin varlığı, çocukların bu değeri pekiştirmelerinin sağlanmak istenmesi ile ilişkilendirilebilir (Candan ve Ergen, 2014).

Yapılan çalışmalar sonucunda sevgi değerinin ders kitaplarında en çok yer alan değerlerden biri olmasının sebebi, kişinin kendini sevmesi ile ilişkilendirilmiştir (Aral 2008, Şen 2008). Bu bağlamda çoğu değere temel oluşturması ve çocukların gelişimleri ve canlılar ile ilişkileri açısından önemli olması nedeniyle, Biyoloji ders kitaplarında sevgi değerine daha çok ağırlık verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca doğa sevgisi ve doğal çevreye duyarlılık global çevre sorunları ile birlikte önemi artan değerler arasında yer almaktadır (Kırmızı, 2014). Buna bağlı olarak Biyoloji ders kitaplarında yer alan metinler doğa sevgisinin kazandırılmasında önemli bir vasıtadır.

Sonuç olarak teknolojinin ve sosyal medyanın toplumu özellikle genç bireyleri meşgul ettiği son yıllarda bu değerlerin öneminin azaldığı fark edilmektedir. Bu değerlerin geliştirilmesinde biyoloji ders kitabında yer alan metinlerin de burada önemli bir rol oynadığını görmekteyiz. Ayrıca toplumun çalışkanlık, dürüstlük, saygı, yardımseverlik, sorumluluk gibi değerleri kazanmış bireylerden oluşması toplumun devamına ve halkın refahına da katkı sağlayacağından (Ersoy ve Şahin, 2012) ders kitaplarında değinilen değerler olması şartıdır.

Öneriler

-Ders kitaplarında yer alan metinler, öğrencilere değer öğretmek için etkili araçlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle ders kitaplarında kullanılan metinlerin öğrencilere değer kazandıracak, onlara doğru davranışları sunacak bir içerikle verilmesi gerekmektedir.

-Araştırmamız sonucunda 9. ve 10. sınıf biyoloji ders kitaplarında bulunan metinlerin çalışma kapsamındaki değerleri yeterince içermediği tespit edilmiştir. Ders kitaplarına belirtilen değerleri içeren metinler eklenmelidir. Biyoloji ders kitabındaki değerlerin ders kitabı içerisinde orantılı dağılmasına dikkat edilmelidir.

-Bu çalışmada 9. ve 10. sınıf biyoloji ders kitabında yer alan metinlerde bulunan değerler incelenmiştir. Ortaöğretimin diğer kademelerindeki biyoloji ders kitaplarının ve diğer fen alanındaki ders kitaplarının da değerler açısından incelenmesi, bundan sonraki araştırmacılara önerilebilir.

-Biyoloji ve diğer fen alanlarındaki derslerin değer eğitimindeki etkililiğinin artırılması için program geliştirme açısından çeşitli çalışmaların yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2010). Eğitim bilimlerinde yeni yönelimler. E. Karip (Ed.). *Eğitim bilimine giriş* içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Akkiprik, G. B. (2007) *Genel lise öğretmenlerine göre karakter eğitimi yoluyla öğrencilere kazandırılacak değerler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yedi Tepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aktan, O., & Padem, S. (2011). İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan okuma metinlerinde yer alan değerler. *Asya Öğretim Dergisi*, 1(2), 44-55.
- Aladağ, S. (2012). İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini bilişsel düzeyde kazanmalarına etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 161, 123-146.
- Aral, D. (2008). *Milli Eğitim Bakanlığı'nun hazırladığı 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

- Aydın, M. Z. & Akyol Gürler, Ş. (2012). *Okulda değerler eğitimi*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan sorunların değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Candan, D. G., & Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve Türkiye'deki uygulamaya bir bakış. *Turkish Studies*, 9(2), 429-436.
- Ersoy, T., & Şahin, F. (2012). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1535-1558.
- Evin, İ. ve Kafadar, O. (2004). İlköğretim sosyal bilgiler programının ve ders kitaplarının ulusal ve evrensel değerler yönünden içerik çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimler Dergisi*, 2(3), 293-304.
- Fırat, H., & Mocan, A. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki hikâyelerde yer alan değerler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 183(183), 25-49.
- Gömleksiz, M., & Cüro, E. (2010). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-120.
- Hökekleli, H., & Din Psikolojisi, A. (2002). *Gençlik ve din :Gençlik, din ve değerler psikolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- İmamoğlu, E., Karakitapoğlu, O., & Aygün, Z. (1999). 1970'lerden 1990'lara değerler: Üniversite düzeyinde gözlenen zaman, kuşak ve cinsiyet farklılıkları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 1-22.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 187,138-145.
- Karagöz, B. (2009). *Yapılandırmacı yaklaşıma göre ilköğretim 6 ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki değerlerin incelenmesi (Muğla İli Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi temelli sosyal hizmet araştırmaları dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kılıç, A., & Seven, S. (2002). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kırmızı, F. S. (2014). 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 217-259.
- Kızılcılık, S., & Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı sosyoloji terimler sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Kızıroğlu, İ. (1988). Günümüzde biyoloji dersi ve amaçları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3), 243-250.
- Kuş Z., Meray, Z., & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilimler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- MEB (2010). 3 Eylül 2019 tarihinde http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/39/749197/dosyalar/2015_02/09093609_degerleregitimi.pdf adresinden erişildi.
- MEB (2018). 31 Eylül 2019 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20182215535566-Biyoloji%20d%C3%B6p.pdf> adresinden erişildi.
- Özkan, R. (2010). Türk eğitim sisteminde himayeci değerler: İlköğretim ders kitapları örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1124-1141.
- Silah, M. (2000). *Sosyal psikoloji (Davranış Bilimi)*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Şen, Ü. (2008). 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletlediği değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 763-779.
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, (2010). *İlk ders genelgesi*. B.08.0.TTK.0.72.02.00, 08 Eylül 2010.
- Tavşancıl, E., & Aslan, H. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi*, Ankara: Akçay Yayınları.
- Yaman, H., Taflan, S., & Çolak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.
- Yazıcı, K. (2012). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Dergisi Araştırmaları*, 19, 499-522.